

Цюпак, І.М. Передумови виникнення та функціонування дошкільних закладів відомчого типу [Текст] / І.М. Цюпак // Науковий вісник молодих учених ХДУ: зб. наук. праць молодих учених. – Херсон, 2011. – С. 55-59.

УДК 37.013: 373.21

Цюпак І.М.

ПЕРЕДУМОВИ ВИНИКНЕННЯ ТА ФУНКЦІОНУВАННЯ ДОШКІЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ ВІДОМЧОГО ТИПУ

Автором статті охарактеризовано передумови виникнення та функціонування дошкільних закладів відомчого типу. Визначено та описано прототипи таких перших дошкільних закладів.

Ключові слова: передумови, прототипи, громадські дошкільні заклади, відомчий дошкільний заклад.

Постановка проблеми. Активність суспільства й держави в напрямку реформування системи сучасної української освіти, необхідність створення ефективних освітніх моделей спонукає дослідників звернутися до порівняння радянського й пострадянського досвіду модернізації освіти другої половини ХХ ст. Таке порівняння дозволяє не тільки виявити причини виникнення багатьох сучасних освітніх проблем, але й прогнозувати оптимальні шляхи розвитку освіти в майбутньому. Визнаний в усьому світі високий рівень освітніх стандартів радянського часу не дозволяє зневажати досвідом минулого. Саме тому вивчення освітньої політики радянської держави, особливо в зіставленні з політикою, що проводилась в 1990-і рр., визначаються актуальними як у науковому, так і практичному плані. Повне заперечення попереднього досвіду часто супроводжується великими втратами й не приносить позитивних результатів. Одним із таких негативних наслідків є занепад розвитку системи дошкільних закладів.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Аналіз літературних джерел свідчить про те, що проблема історико-педагогічного аспекту розвитку громадського дошкільного виховання є досить актуальною. Зокрема ця проблема вирішувалася у рамках праць з історії народної освіти в Україні

А.Бондаря, Г.Мельниченко, Г.Ясницького, С.Сірополка, К.Присяжнюка, Ф.Корольова та ін. Вивченню різних аспектів визначеної проблеми присвячені дисертаційні дослідження Л.Батліної, І.Улюкаєвої, Т.Кобзарєвої, К.Дьяконової, З.Нагачевської, В.Омельчука, С.Попиченко, М.Барни, М.Мельничук та ін.

Мета статті: описати передумови виникнення та становлення системи дошкільних закладів і зокрема відомчого типу.

Реалізація поставленої мети вимагає розв'язання таких *задач*:

1) охарактеризувати передумови виникнення дошкільних закладів відомчого типу

2) описати прототипи перших відомчих дошкільних закладів.

Виклад основного матеріалу дослідження. Розвиток системи громадського дошкільного виховання обумовлений рядом факторів. В історичному аспекті – це загальний рівень розвитку виробництва, ступінь матеріальної забезпеченості суспільства, наявність чи відсутність протягом відносно тривалого часу війн, епідемій і т. ін. У теоретичному аспекті дошкільне виховання залежить від рівня розвитку педагогіки й від характеру ідеології суспільства. Культурний аспект включає рівень інтелектуального розвитку суспільства, диференціації соціальних ролей, відкритість до нововведень і т. ін. Усі ці фактори суттєво впливають на відношення суспільства до проблем дитинства і, відповідно, на практику дошкільного виховання.

Уперше потреба в масовому виникненні громадських дошкільних закладах виникла в XVII - XVIII ст. у зв'язку з розвитком промислового виробництва (спочатку у вигляді мануфактур) і активним залученням жінок до промислової праці. З'явилися різні приватні платні дитячі заклади, наприклад, у Великобританії – “Школи плетіння з соломи”, “Школи в'язання мережива”, “Жіночі школи”, а також благодійні заклади – “Гральні школи”, “Школи захисту маленьких дітей” у Німеччині, “Притулки” у Франції [1, С. 19].

“В’язальна школа” виділялась поміж таких закладів, організована для селянських дітей у 1769 р. Ж. Оберліном. У ній виховувались діти віком від 3 до 7 років. Завданням цього закладу було релігійне виховання малюків та підготовка їх до виробничої праці на мануфактурах. На заняттях дітям читали Біблію, вивчали молитви, вчили бачити красу й гармонію світу, як творіння Бога. Під час навчання малюки займалися посильною роботою – в’язанням [5, С.293]. Школи дістали широке розповсюдження. Порадником для цих шкіл стала праця “Виховання маленьких дітей, чи про важливість виховання дітей жебраків”, написана англійським педагогом С.Уільдерспіном, який у 1820 р. і сам відкрив “Школу для маленьких дітей”. У праці розкривалося соціальне призначення, мета й завдання шкіл такого типу, призначених для виховання дітей робітників, ремісників і селян у дусі суворой дисципліни і протестантської моралі [2, С.55]. Мета школи - ознайомити дітей з працею дорослих, виховати повагу й любов до праці батьків, їхньої професії, прагнення і вміння наслідувати її у власній майбутній трудовій діяльності. Ці дошкільні заклади стали своєрідним прототипом сучасних відомчих дитячих садків.

Перехід від мануфактурного етапу розвитку капіталістичної промисловості до панування великої механізованої індустрії призвів як до технічних, так і до глибоких соціальних змін. Капіталістичні виробництва витискають ремісничу майстерню і виникають великі фабричні міста. Разом із централізацією капіталу й збільшенням кількості промислової буржуазії вперше в історії з’являється індустріальний робітничий клас, контингент якого характеризувався тенденцією до збільшення відсотку жіночого населення. За цих умов виникла необхідність залучити жінок до суспільного виробництва, за для поліпшення їх життя і праці. Першим спробував розв’язати ці завдання англійський соціаліст-утопіст Р.Оуен. Він особливу увагу приділяв громадському вихованню підростаючого покоління та культурно-освітній роботі серед дорослого населення. Р.Оуен вважав, що повинна бути створена система виховально-освітніх закладів, яка

охоплювала б усі вікові групи населення. Для цього ним був відкритий “Новий інститут для формування характеру”, який об’єднав раніше організовані Р.Оуеном заклади: “школу для маленьких дітей” (вона складалася з ясел для малюків від року до трьох, дошкільного закладу для дітей від трьох до п’яти років і майданчика для ігор) і навчальної школи для дітей від п’яти до десяти років [2, С.63]. “Школа для маленьких дітей” Р.Оуена, мала звільнити батьків від витрати часу і від турбот, пов’язаних з доглядом за дітьми з того моменту, коли вони починають ходити й до вступу їх до школи; віддалення дитини від шкідливого впливу її невихованих і неосвічених батьків; засвоєння дитиною в товаристві своїх однолітків найкращих звичок і правил; посилення любові та прив’язаності між дитиною і батьками внаслідок тимчасової розлуки. Згідно Р.Оуену систематичне виховання необхідно починати змалечку з метою закладання в дитині основ фізичного здоров’я та моральних принципів, пробудити в ній відчуття колективізму [3, С.71].

Англійський соціаліст-утопіст Р.Оуен, увійшов в історію, як організатор першого дошкільного закладу для дітей робітників, де виховання проводилося в дусі колективізму й прищеплення трудових навичок. Це дає нам змогу зробити деякі порівняння між цими закладами та сучасними відомчими дошкільними установами. Враховуючи те, що Р.Оуен в освітньо-виховному процесі керувався в більшості не фізіологічними чи психологічними особливостями розвитку дитини, а соціальними мотивами. Тобто його педагогічні ідеї не мали під собою наукового підґрунтя.

У процесі розвитку виробництва виховання дітей стає все більш важливою суспільною проблемою. З’являється необхідність у створенні теорії з дошкільного виховання, яка обґрунтувала б і вдосконалила практичну роботу з дітьми у дошкільних закладах. Це завдання знайшло свою реалізацію в теорії німецького педагога Ф.Фребеля, яка стала найпоширенішою у другій пол. ХІХ ст., завдяки своїй оригінальній системі ігор і занять з дітьми. Для її втілення педагогом на власні кошти був

організований дошкільний заклад у місті Бланкербурзі під назвою “Заклад для розвитку творчого спонукання діяльності у дітей і підлітків”, який у 1840 р. був перейменований у “Дитячий садок”. З того часу за дошкільними закладами закріпилася така назва. Цей заклад проіснував усього сім років і був закритий унаслідок недостатку коштів. Аналогічні установи були організовані Ф.Фребелем у Гамбурзі, Лейпцигу, Дрездені та інших містах Німеччини [4, С.12].

З проведенням реорганізації системи дошкільних закладів Франції у 80-90-ті рр. ХІХ ст., цю роботу очолила П.Кергомар – головний інспектор материнських шкіл. Вона закликала муніципалітети міст виділяти для материнських шкіл придатні приміщення, збільшувати асигнування, приділяти більше уваги їх роботі. П.Кергомар сама контролювала роботу материнських шкіл, проводила показні заняття, організовувала для вихователів підготовчі курси [2, С.93-94].

Італійський педагог М.Монтессорі, для втілення своєї системи створювала, на початку ХХ ст., дошкільні заклади для дітей 3-6 років – “будинки дитини”. Педагог не мала власних коштів на відкриття таких закладів, тому звернулася за допомогою до культурно-просвітницького товариства дешевих квартир, унаслідок цього, приміщення, у яких розташовувалися “будинки дитини”, знаходилися у підпорядкуванні вищевказаного товариства. Ще один дошкільний заклад був відкритий при монастирі Св. Марії. Після того, як дитячі садки М.Монтессорі набули популярності серед населення аналогічні установи стали організовуватися приватними особами в респектабельних кварталах Риму. Ці дитячі дошкільні заклади були основою майбутніх відомчих установ. Це доводиться тим фактом, що економічне підґрунтя будинків дитини складало кошти не держави чи приватних осіб, а громадські організації.

Наприкінці ХІХ - початку ХХ ст. в економічно розвинених країнах світу була сформована система народної дошкільної освіти та прийняті закони про обов’язкову початкову освіту, створені різноманітні типи

дошкільних закладів, які знаходилися в підпорядкуванні різних міністерств – охорони здоров'я, соціального забезпечення, освіти. Крім державних, були створені приватні та муніципальні дошкільні заклади.

Громадське виховання дітей дошкільного віку в Російській імперії взагалі та зокрема в Україні, було пов'язане головним чином з доглядом за дітьми, які залишилися без родини й виховувалися в благодійних навчальних закладах, дитячих будинках або притулках при церквах і монастирях.

60-90-ті рр. XIX ст. у Росії характеризувалися розвитком промисловості та підвищенням зайнятості жінок на виробництві. А.Симонович так описала цей період: “Відбуваються зміни в економічному та побутовому становищі жінок: розширюється сфера використання жіночої праці, відчиняюся двері вищих навчальних закладів, на черзі вирішення питання політичної та юридичної правоспроможності жінки. ...Якщо вважати це фактом, який вже здійснився, то суспільство повинно потурбуватися про влаштування маленьких дітей, що позбавлені сімейного виховання, до громадських виховних закладів. Для трудової жінки-робітниці, яка несе подвійні зобов'язання – заробляти на хліб і виховувати дітей, дитячі садки мають реальну потребу, на Заході це давно вже здійснено. У нас це ще справа майбутнього” [7, С.6].

Ці процеси призвели до виникнення інтересу педагогічної громадськості до західних досягнень у галузі дошкільного виховання. Особливу увагу привернула система Ф.Фребеля, з якою російських педагогів ознайомив В.Водовозов у 1857 р. З цього часу в Росії з'являються перші платні дитячі садки для вищих та середніх станів [5, С.294]. Перший платний дитячий садок був відкритий у Гельсінгфорсі в 1859 р., другий – у Петербурзі в 1863 р. (дружиною професора Петербурзького університету С.Люгебіль), третій – у Гельсінгфорсі в 1863 р., четвертий – у Петербурзі в 1866 р. (редактором журналу “Дитячий садок” А.Симонович), п'ятий – у Миколаєві в 1866 р. (Ільїним і Зарудним), шостий – в Одесі у 1866 р. У цьому ж році був відкритий дитячий садок при пансіоні дівчат Герке у Москві і

дитячий садок К.Герке у Петербурзі. І тоді ж відкрився перший безоплатний дошкільний заклад для дітей “нижчих станів населення” при “Товаристві дешевих квартир” [4, С.46].

Усі вище перелічені дошкільні заклади обслуговували дітей заможних станів населення. Перший громадський благодійний дитячий садок був організований “Товариством по забезпеченню дешевими квартирами мешканців Петербургу, що вкрай цього потребують” (1866 р.). Цей заклад відкрив доступ до себе найбідніших верств населення. Платня за перебування у ньому складала лише 50 копійок – 1 раз на місяць [4, С.45]. Проте необхідно підкреслити, що робота в цьому закладі зводилася переважно до перебування дітей у ньому під час зайнятості батьків, тому виховні цілі реалізовувалися на дуже низькому рівні.

З 1867 по 1870 р. було відкрито ще декілька платних дитячих садків: в Оренбурзі – у 1868 р. (Друцькою-Соколінською), у Воронежі – у 1867 р. (Є.Гутором за участю педагога Н.Бунакова), в Іркутську – у 1869 р. (Тюменцевою). У Петербурзі в 1869 р. були відриті два садки – Є.Шаффе і Є.Вертер. У 1868-1869 рр. були відкриті чотири приватні дитячі садки в Москві, які належали Мамонтовій, Левенштерн, Соловйовій, Римській-Корсаковій [4, С.46].

Домінуюча кількість дитячих садків у Росії була відкрита з ініціативи та на кошти приватних осіб. Міністерство народної освіти не мало можливості турбуватися про дитячі садки з причини крайнього нестатку коштів. Воно не виконувало свого прямого обов’язку – освіти народу за допомогою елементарних шкіл. Із-за недостатнього розвитку економічних відносин, російські підприємці не усвідомити необхідність та вигідність відкриття при заводах і фабриках дошкільних закладів, суспільство ще не було готове до таких нововведень. Саме тому ініціатива відкриття дитячих садків належала педагогічному стану. Тобто ми бачимо, що дитячі садки як суспільно-виховні заклади в Росії на той час не розвилися. У 1880 р. нараховувалося усього 37 платних дошкільних закладів, із них 14 – у

Петербурзі. У 1896 р. їх кількість зросла до 60. Відкривалися також безкоштовні дитячі садки для дітей найбільш вразливих верств населення, але кількість їх була незначною [5, С.294].

На початку ХХ ст. дошкільна педагогіка була відчуженою від російської держави, хоча рівень її розвитку вже значно виріс. М.Свентицька, яка входила до складу “Московського гуртка спільного виховання й освіти” у 1910 р. відкрила приватний платний дитячий садок при гімназії для спільної освіти хлопчиків і дівчаток. Цей садок був на той час одним із кращих платних дитячих садків у Росії: відрізнявся продуманою організацією, підбором змісту і методів виховання дітей, цікавими формами зв’язку з батьками й методичною роботою з виховательками [6, С.14].

При Петербурзькому товаристві сприяння дошкільному вихованню в 1913 р. був створений дитячий садок, яким керувала Є.Тіхеєва. Вона розглядала громадське дошкільне виховання в перспективі підготовки до шкільного навчання з врахуванням вікових та індивідуальних особливостей дітей.

У 1905 р. Л.Шлегер керувала народним дитячим садком для дітей міської бідноти, який був відкритий педагогічним товариством “Сетлемент”. Це був перший благодійний дитячий садок, у якому робота проводилася згідно науковим принципам.

Педагоги І Є.Тіхеєва і Л.Шлегер з причини відсутності у них коштів були змушені відкривати свої заклади при організаціях. Таким чином виховна функція дитячого садка здійснювалася педагогами, а економічна – гуртками і товариствами.

Висновок. Таким чином, наукові факти доводять, що в Росії з другої половини ХІХ по початок ХХ ст. створити розвинену мережу дошкільних закладів не вдалося, а вже існуюча кількість дитячих садків не стала складовою частиною державної системи народної освіти. Основна кількість дошкільних установ знаходилася в приватній власності та була доступною лише для заможних станів населення. Перші спроби організації дитячих

садків при товариствах і гуртках, як прототип відомчих з'явилися на початку ХХ ст. Російська дошкільна педагогічна наука за цей час значно вдосконалилася, пройшовши шлях від сліпого копіювання фребелівських ідей до створення власних оригінальних систем виховання.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Дітківська С.О. Розвиток відомчих дошкільних закладів у Донбасі в кінці 50-х – початку 90-х років : дис... канд. пед. наук: 13.00.01. – К.: 2004. – 185с.
2. История дошкольной педагогики: Учеб. Пособие для студентов пед. институтов / М.Ф. Шабаев, В.А. Ротенберг, И.В. Чувашев и др.; Под ред. Л.Н. Литвина. – 2-е изд., дораб. – М.: Просвещение, 1989. – 325 с.
3. Історія дошкільної педагогіки. Хрестоматія /Упоряд. :З.Н. Борисова, В.З. Смаль. – 2-е вид., допов. – К.: Вища школа, 1990. – 423с.:іл.
4. Первый детский сад, устроенный в Петербурге //Детский сад со всех сторон. – 2003. – №25. – С. 1-47.
5. Российская педагогическая энциклопедия: В 2 т. /Гл. ред. В.В.Давыдов. – М.: Большая Рос. энцикл., 1988. – 608с., ил. Т.1. – А-Л – 1998. – 231с.; Т.2. – М-Я – 1999. – 222с.
6. Свентицкая М. Наш детский сад //Детский сад со всех сторон. – 2003. – №28. – С. 1-63.
7. Симонович А. Практическое руководство для детских садовниц //Детский сад со всех сторон. – 2003. – №26. – С. 1-79.

Цюпак И.Н.

ПРЕДПОСЫЛКИ ВОЗНИКНОВЕНИЯ И ФУНКЦИОНИРОВАНИЯ ДОШКОЛЬНЫХ ЗАВЕДЕНИЙ ВЕДОМСТВЕННОГО ТИПА.

Автором статьи охарактеризованы предпосылки возникновения и функционирования дошкольных заведений ведомственного типа. Определені и описаны прототипы етих первых дошкольных заведений.

Ключевые слова: предпосылки, прототипы, общественные дошкольные заведения, ведомственное дошкольное заведение.

Tsyupak I.N.

PREREQUISITE OF ORIGIN AND FUNCTIONING OF
DEPARTMENTAL PRESCHOOL INSTITUTIONS.

The author of the article characterizes prerequisite of origin and functioning of departmental preschool institutions. Certain and described prototypes of these first preschool establishments.

Key words: prerequisite, prototype, public preschool institutions, departmental preschool institutions.